

**KÖNYVTÁRI
NEFELEJTS,**

VAGY

**A BUDAPESTI M. K TUDOMÁNY-EGYETEM
KÖNYVTÁRÁNAK
RÖVID ISMERTETÉSE**

(1778–1874.)

MÁRKI JÓZSEF tdr,
könyvtárór által.

BUDAPEST, 1874.

NYOMATOTT A NEMZETI KÖNYVNYOMDÁBAN,

TARTALOM

Bevezetés.

I.

Épület.

II.

Könyvek.

III.

Cimtár. (Catalogus).

IV.

Közönség és tisztviselők.

V.

Könyvtári élet.

Bevezetés.

Az ország képviselőháza s kormányának sikerült végre a közművelődés egyik legsürgetőbb követelményét s a nemzet százados ohajtását teljesíteni.

Központi tudomány-egyetemünk *könyvtárának új épülete* némileg földél alatt áll s egy vagy másfél év múlva teljesen készen fog lenni, hogy a mintegy 180 ezer kötetnyi könyvbirodalmat befogadja s a tudományszomjazó közönségnek diszes s egyszersmind kényelmes tartózkodási helyet nyújtson. Azonfölül a könyvtári *személyzet* újra szervezése vagy inkább a jelen viszonyokhoz képest kiegészítése megkezdett.

Időszerűnek tartom tehát, könyvtár és könyvtárnokról egyetmást elmondani, miután a közművelődés e fő-fő közegei, melyeknek a kor színvonalára emelésén törvényhozás és kormány egyaránt buzgólkodnak, bizonyára magát a nemzetet is, úgy mint a mely végelemezésben a könyvtár és könyvtárnokok költségeit viseli, érdekelni fogja.

Bármily könnyű dolog volna rendszerént valamely *könyvtárt* más rokon tárgytól (könyvraktár, könyvesbolt stb.) megkülönböztetni: mégis, ha annak *pontos meghatározásáról* van szó, magok a szakemberek különböznek véleményeikben.

Én azokkal tartok, kik – Schrettinger után – a „könyvtár” nevet általában oly jelentékeny könyvösszegnek tulajdonítják, mely a létező irodalom minden ágának terményeit aránylagos, nagyobb vagy kisebb mennyiségben magában foglalja s akkép van rendezve, hogy akármely benne előforduló művet könnyen és hamar föl lehessen lelteni.

Gazdasági szempontból a könyvtár könyveinek jól bekötve kell lenniök; míg a szép izlés azoknak valamint kötésében, úgy föllállításában (az egyenlő nagyságúak – alakúak – ugyanazon sorba helyezése által) lehető csinossgot követel.

Mi a könyvtárt különösen a könyvesbolttól még lényegesen megkülönbözteti, az annak *célja*, mely pusztán a könyvek használatában (olvasásában) áll, míg a másike ugyanazok (t. i. a könyvesbolt könyveinek) elárúsításában.

Könyvtár és az emberiség magasabb műveltsége, úgy látszik, *korra és térre* nézve együtt járnak. Minden időben s minden helyen, melyek némi magasb műveltséget képesek fölmutatni, találhatók könyvtárak, melyek gyakran bámulatra ragadnak bennünket.

Ókorban, midőn még hire sem volt a könyvek gőzerővel nyomásának, méltán legkitünőbb hírrel birt valamennyi kortársai között az – *alexandriai könyvtár*, melyet *Lágfi Ptolomé* (Kr. e 311–283) alapított; mely már első könyvtárnoka, Athénből száműzött Demetrios Phalerios alatt, 50,000 (ötven ezer) kötet vagy tekercsre szaporodott, s legvirágzóbb korában 400,000, némelyek szerént épen 700,000 tekercset számlált. S e roppant kincset nem annyira Omár arabjai (642-ben), mint inkább nagy Theodóz keresztényei, Theofil érsek által vezéreltetve (391-ben) dulták föl, s tették tönkre. Legalább túlzott azon monda, hogy az arabok még annyi könyvet találtak, miszerént a város fürdőit azokkal hat hónapon át fűthették; s Oróz történetíró, mint maga beszéli, a keresztényeknek amaz ostroma után már csak az üres könyvtárszekrényeket látta.

Rómában az első nyilvános könyvtárt Pollio Azin alapította, részben hadi-zsákmányból. Auguszt két könyvtárt állított: a palatinit Palatin-hegyen Apolló templomában, és az Oktávia-könyvtárt, nővére Oktávia csarnokában. – Kr. u. 4-ik században 24 nyilvános könyvtárral birt Róma.

Sz. Jeromos gyakori említést tesz a cezáreai könyvtárról (nyugoti Ázsiában), melyet Euzéb egyháztörténetíró 30 ezer kötetre emelt.

Spanyolországban az arabok a 12. század folytán 70 nyilvános könyvtárral bírtak, melyek közül maga a *kordovai* állítólag 250 ezer kötetből állt.

Azonban a könyvtárak igazi virágzó s gyümölcsöző kora még csak a *könyvnyomás* (vagy inkább *könyv-teremtés*) feltalálása után állott be. Felsőbb tanintézetek mellett, fejedelmi székhelyeken, nagyobb városokban legott életre s lábra kaptak azok; s most már minden állam mulhatlan kötelességének tartja a könyvtárak fölállítását, s azok nyilvános használatra bocsátását.

Legnevezetesebb *európai* könyvtárak: Franciaországban a nemzeti Párisban (858,000 köt.; 86,000 kézirat; 1,400,000 történeti okmány, ügyirat stb.); Angolhonban a britt-muzeumi Londonban (720,000 köt.; 41,200 kézirat); az udvari s központi Münchenben (800,000 köt., 22,000 kézirat); a császári Berlinben s Sz.-Pétervárott (½–½ millió könyv, 15–22 ezer kézirat); a császári udvari Bécsben (400,000 könyv; 20,000 kézirat); a híres vatikáni Rómában (csak 30 ezer köt., de 24 ezer kézirat); sz. Márk Velencében (110 ezer köt., 10 ezer kézirat); Astor-könyvtár Uj-Yorkban (1849-ben alapítva; 129 ezer köt., mely egyszersmind Amerika legnagyobb könyvtára.)

Az előszámlált s egyéb külföldi könyvtárak sorában tekintélyes helyet foglalnak el *házánk könyvtárai* közül a *tudomány-egyetemi* és nemzeti-muzeumi Budapesten: amaz mintegy 180,000¹, utóbbi 190,000 kötettel.

Már annyi kincs, mennyi egy könyvtárban hosszú évek során át, temérdek pénz- és erő-áldozattal összegyűjtve fekszik, bizonyára *szakavatott s gondos, lelkiismeretes fölügyeletet*, könyvtárnokokat igényel.

A szakavatottságot megszerezni, a gondosságnak, lelkiismeretességnek biztos tanujeleit nyújtani, ez idő szerént csupán több (annál jobb minél több)-évi *könyvtárnoki*, még pedig a legalsó fokon, a *kezelősegen*, kezdett *gyakorlat* által lehet és nem másképen.

Jaj azon könyvtárnak, mely próbálgatók s könnyelmű emberek körmei közé kerül! Az ilyek hivatal-utódai aztán akár egyebet se tegyenek, mint az azok által elkövetett hibákat időről-időre javítgassák, a helyett, hogy előre haladnának; s a közpénztár ugyanazon munkát kétszer fizesse.

¹ E számból a városi *Frank*-könyvtárra 14 ezer, az 1870-ben szerzett *Balogh*-féle könyvtárra 40–50 ezer esik.

I. Épület.

Közel száz éve, hogy a m. kir. budapesti tudomány-egyetem könyvtárának egy-emeletes épülete a sz.-ferenciek terén, délről északra nyulva, s ugyanazon szerzetesek templomához ragasztva áll.

Egy 1786-ban német nyelven megjelent hazai folyóirat² ide vonatkozólag ezeket közli: „A pesti m. kir. egyetemi könyvtár épülete végre be van fejezve. E célra a ferenciek zárdájának előrsze vétetett s idomíttatott át, mely a templomtól délfelé nyulik.”

88 év terhét viseli tehát a m. kir. egyetemi könyvtár fönjelzett épülete³; s hogy a könyvtári épületeknek különben kimért századok *elsejét* sem tölthette s töltheti be egészen, azon csak örvendenünk lehet; miután az, ama kellékekből, melyekkel hasonló épületeknek birniok kell, mit sem képes fölmutatni, azon egyen kívül, hogy a város központján, s az olvasó közönségnek, a tanuló, főleg egyetemi ifjuságnak, ugy szolván, utjába esik.

Azonban, mielőtt a könyvtár jelen helyiségéből kiköltöznék, a mi már egy évnél tovább alig várat magára; vagy mielőtt ugyanazt lerombolnák, hogy helyébe a tér és kor követelményeinek megfelelő palota emeltethessék, a mi szintén csak pár esztendő műve lehet: mielőtt, mondom, e küszöbön álló változások bekövetkeznének, érdekes lesz néhány rövid pillantást vetni e nem épen agg, de nem is fiatal épületre mind külsőleg, mind belsőleg.

Az épület maga, mind külső, mind belső elrendezésében ugyanazon arányokat tünteti föl mai nap, melyeket a mult század végén, mindjárt könyvtári helyiséggé alakíttatása után szem elé tart.⁴

„Egész homlok-falazat, írja az egykoru Merkur, fölül 15, alul 13 ablakot⁵ számlál; a bejárat déli végén van. Maga a könyvterem egy-egy sorban 10 ablakkal bir, s minthogy világosságot csak délnyugatra fekvő homlok-oldalán át kap, ennél fogva mindössze, fölül és alul, 20 ablaka van; mi által nemcsak tisztán megvilágíttatik, hanem, az egész északkeleti oldalt is, hol semmi ablak nincs, könyvtékáknak megnyeri.⁶ A könyvterem hossza 19 öl és 5 láb, szélessége 7 öl és 2 láb. Talaja nagy négyszög szürke márványokkal van kirakva. A mennyezet nem bolthajtásos, hanem vízszintes s festetlen.⁷ Mi is ugy véljük, hogy a könyvtár disze nem költséges festmények s pompázó könyvteremben, hanem főleg a könyvek és kéziratok mennyisége s helyes választékában áll. – Az alsó és felső ablakok közt⁸ karzat fut végig, melynek talaja, a korlátok

² „Merkur von Ungarn” herausgegeben von M. G. Kovachich auf das Jahr 1786. Pest. – (I. Jahrg. 200. lap.)

³ Maga a könyvtár, habár kezdetleges állapotban, régibb; s kora bizonynyal az egyetem eredetéig (1635-ig) vihető vissza.

⁴ Külseje (a térre néző homlokzat s az udvarra fekvő oldal) két fényképben meg van örökítve.

⁵ E különbség oka, mert alul, az épület két végén, ajtók nyílnak: egyik a templom mellett a zárdába, másik délre a könyvtárba.

⁶ Most ez másképp van, mert az északkeleti oldal emeleti hosszában is az utcaiaknak (térieknek) megfelelő 10 ablak nyílik a zárda udvarkertjére, s így az ablakok összes száma 30.

⁷ Meszelt; s minthogy különben saját terhével alig birt volna, bizonyára már akkor legalább két, jobb és baloldali, főoszlopsorozat (18 fenyőszál) s az azok fölött hosszában elnyúló gerendák által tartott; mely támszerek amugyis a régiség színét leginkább viselik. Jelenleg 5 gerenda, 51 oszlop által tartva, emeli a mennyezetet. Igazi oszloperdő.

⁸ Valamint a többi falak mellett is körül, tehát mind a négy égtáj felé.

és tékák közötti tér, 2 láb és 10 hüvelyk széles; mi szeréntünk igen keskeny. A korlátnak, mely alig ér fölebb 2 lábnál, biztosság tekintetéből magasabbnak kellene lennie; mert ha az ember létrára megy, hogy valamely könyvet a felső polcokról levegyen, egyensúlyt veszítve, könnyen kibillenhet s a talaj kövezetére zuhanhat. – Földszint a falakat 30 téka veszi körül, 13½ láb magasan, a karzaton 28, 11 lábnyira emelkedve. Szélességök különböző⁹; mélységök mintegy másfél láb, úgy hogy szükség esetén a könyveket két sorjával is befogadhatják.¹⁰ – A könyvterem mindkét végén külön tornácok vannak, hol a karzatra vezető lépcsőzetek alkalmazvák, s hol egyszersmind némely irodalmi ritkaságok őriztetnek.¹¹ – A könyvmennyiség nagyobbára már föl van állítva s részben kellőleg rendezve is. Minden szekrény (téka) annyira megtelve, hogy üres polcot sehol sem láthatni. – Miután az egész könyvtár egy egyenesen menő teremben van elhelyezve s egyszerre végig tekinthető: valóban nagyszerű látvány, ha az ember bemegy, s a teli könyvtékákat körös körül megpillantja. A tudomány barátjának, ily magasztos látvány mellett, lelke emelkedik s szent érzelmektől dagad: mig a tanulatlant csodálkozás s ünnepies borzalom szállja meg.¹²

Kovachich folyóirata még két, a könyvterem közelében lévő olvasószobáról, az azok egyikében elhelyezett régiségek s tekintélyes pénzgyűjteményről, a könyvtárnok (igazgató), két őr és egy szolgálólakásáról tesz említést.

Legközelebbi évtizedben a két olvasószoba csupán olvasásra használtatott, a midőn az olvasók száma egy-egy délelőtt vagy este gyakran 100-ra emelkedett. A régiségek s pénzgyűjtemény, 50-es években, az egyetem nagyépületébe vitettek s ott tesznek jelenleg is a régiségtanár előadásainál szolgálatot.

Lakkal, helyben, az új építkezés kezdete óta csupán a könyvtári szolgáló bir; azelőtt is több mint egy évtizeden át még csak egy őrnek jutott olyan, a milyen laktanya; a többi tisztviselő, igazgatóstul s családostul, a városban szerte, kisebb nagyobb távolságra az őrzendő könyvtártól, szállásolt. A hajdan (még Fejér György igazgatósága alatt is) igazgatói szállásul használt 3 szoba földszint az udvarra, az olvasószobákkal egy sorban, jelenleg, a második olvasószoba elrácsozott részével együtt, más célokra használtatik: az elrácsozott részt s első volt igazgatólakási szobát kézi könyvtár s a főcimtár, meg egy könyvtártiszt vagy őr és 2–3 írnök irodai helyiségül; a másodikat lap s folyóirat, meg (irodául) egy őr, a harmadikat a kéziratgyűjtemény s igazgató (szintén irodául) foglalják el.

⁹ Innen van, hogy némelyek kétfelé osztvák s két külön tékaszámot viselnek; minélfogva a tékák száma földszint 36-ra megy.

¹⁰ A mint csakugyan jelenleg mindenütt legalább két, sőt nagyrészt három sorjával állanak a könyvek; mi könyvre, könyvtárnokra s olvasó közönségre nézve egyaránt káros, illetőleg kellemetlen dolog. Azonfölül most már a könyvterem közepét hosszában 94 teli állvány foglalja el, jobbra-balra nyulva, s 6 szekrény; úgy hogy ha ide számítjuk a fali tékákat (földszint 36, karzaton 28), ablakalattiakat (29; 30-nak kellene lenni, ha 1-et az ablak-bolthajtás össze nem zúzott volna), 7 kézikönyvtárit, 4 lapszobait, 4 kéziratit: az összes könyvtartók száma 208-ra megy; de rámenne még egyszer annyira, ha a könyvek minden polcon csak egy sorban állnának, a hogyan tulajdonképen kellene állaniok.

¹¹ Most már a könyvteremnek csak az északi végén létező tornác (lépcsőház) s lépcsőzet áll a könyvtár rendelkezésére, hol csakugyan láthatók némely térképek, melyek közül azonban csupán azt nevezhetni ritkaságnak, mely Budavár visszavételét ábrázolja 1686-ból.

¹² Ez mostanra nem alkalmazható, minthogy a könyvtermet egyszerre áttekinteni koránsem lehet, a közepén (jobbra s balra) fölállított újabb könyvállványok seregétől. Alig terjed pár ölnyire bármely pontról a látkör.

II. Könyvek.

Mi a könyvek *birtokeredetét illeti*: azok kezdetben legnagyobb részét a M. Teréz, II. József és XIV. Kelemen pápa által 1773 s 1781-ben eltörölt jezsuita s egyéb szerzetek (Magyarországban 134 zárda) könyvtáraiból kerültek ki; főleg mégis a nagyszombati s pozsonyi jezsuiták, továbbá a páliak, ágostiak, háromságiak (trinitárok), szervitákéiból stb. Később, egész jelen időig, vásárlás, ajándékozás, hagyományozás s felsőbb rendeletek folytán (tisztelet-példányok beküldésére kötelezés által) gyarapodott a könyvtár. – Különösen említendő növekmények: a *Szilasy-hagyomány*¹³, *Nagy Károly ajándéka*¹⁴, a *Balogh*-féle könyvtár,¹⁵ s ha Budapest községtanácsa az általa kiküldött bizottság ajánlatát elfogadja, a városi *Frank-könyvtár*.¹⁶

Az egyetemi könyvtár, vagyis előbbiekhöz képest, a *törzskönyvtár* köteteinek kezdetleges száma, a mint azok 1786-ban az ujan berendezett helyiségben fölállítottak. 20000 körül volt¹⁷ s nagyobb részök, mint gondolhatni is, csupa egyházi, hittudományi, vallási munkákból állt; és még minő szellemüekből! Ugy hogy azokat már a Merkur szerkesztője a közműveltség előmozdítására haszonvehetleneknek találta s a hiányzó szakokat vásárlás útján pótlándóknak.

¹³ *Szilasy* János egyetemi tanár, aztán n. váradi kanonok, szül. 1795, megh. 1858-ban. Az általa hagyományozott könyvek (hittudományi, nevelési munkák, lapok, folyóiratok stb.) két állványt töltenek be (a XCI. XCIII. számukat).

¹⁴ Mennyeiségtani, különösen csillagászati művek diszesen bekötve (XCV. XCVI. számú kettős állványban). *Nagy Károly*, mennyeiségtudós s csillagász Révkomáromban szül. a mult század végén. Bicskén 1845-ben regényes halmon csillagász-tornyokat építtetett, melyeket később lakháza, kertje, drága műszerei s jeles könyvgyűjteményével együtt a hazának ajándékozott. E könyvek 1/3-da képezi a m. kir. egyetemi könyvtárhoz jutott műveket.

¹⁵ 1870-ben b. Eötvös közoktatásügyér szerzette meg az országnak Almási *Balogh* Pál hasonszenvi orvos örököseitől 12000 frton. E könyvtár főleg természettudományi, orvosi, szépirodalmi, utazási, tájleiró, angol, francia, német művek s képgyűjteményekben gazdag s mintegy 40–50 ezer kötetet számlál 39 állványban, melyek a törzskönyvtár *ujabb* állványai s a városi Frankkönyvtáréi között a terem közepén, jobbra és balra, vannak elhelyezve.

¹⁶ *Frank Ignátz*, egyetemi jogtanár, született 1790-ben Nagykárolyban, meghalt 1850-ben. Könyvtárát Pest városnak hagyományozta, mely 14000 jól kötött darabból, áll. Mostani helyiségében 20 állványt foglal el, A–Z állványokat. Legnagyobb állványai az U és V, melyek polcai alulról fölfelé a-tól m-ig emelkednek s csupa jogi s államtudományi munkákat foglalnak magukban. Az összes könyvek megjelenési kora azonban a Frankkönyvtárban csak 1848-ig terjed.

¹⁷ 1835-ben (L. *Fejér*: Hist. Academiae Scientiarum stb. Buda, 1835.) 84000-re ment, a kéziratoké 1410-re. Utóbbi szám most (40 év után) sem lehet sokkal nagyobb; hanem a könyvek bizonyára megüti a 100000-et. És így az egész könyvtár nyomott vagy csak irott kincseinek összege (ide értve az egyvelegeket is) bizvást tehető 180000 könyv- s 1410 kézirat-kötetre.

III. Cimtár. (Catalogus).

A legrégebbi címtár, mely könyvtárunkban föllelhető, következő címet visel: „Catalogus librorum ab Excelso Consilio regio ad Bibliothecam Universitatis pestiensis anno 1788 transmissorium.” (A nagyméltóságu kir. helytartó-tanáctól a pesti egyetem könyvtárához 1788. évben átküldött könyvek címtára.) Ez betürendes vagy is névcímtár csupán, egy 2r. kötetben; bekötött rendes címtáraknál ki nem kerülhető, későbbi járulékok bejegyzésére főtartott, üres helyekkel a már bejegyzett címek között.

Korra nézve második alkalmasint azon címtár lesz, melyről a többször idézett folyóirat emlékezik: „A címtáron, ugymond, szorgalmasan dolgoznak s valószínűleg már jövő nyáron átadható lesz a közönség használatára”; s mely könyvtárunkban maig megvan, ámbár régóta használaton kívül s a nélkül, hogy a növekmények abba is bevezettetnének. Ez szakcímtár volna, de nagyon egyszerű szerkezettel, mely a munkáknak szak szerént föllelését csak félig-meddig teszi könnyebbé, mint a tulajdonképeni névcímtár, lévén a könyvek ugyanazon szakban egy-egy folytonos betürendben (a szerzők nevei szerént) elősorolva. Áll pedig 11 vastag 2r. kötetből, következő fölosztással (latin fölírással): I. Hittudomány 2 köt.; II. Jogiak (az államtudományiakkal együtt) 1 köt. III. Orvosiak (s természettudományiak). 1 köt.; – IV. Bölcsészetiak 1 köt.; – V. Egyháztörténelem 1 köt.; VI. Polgári történelem 1 köt.; VII. Magyar dolgok 2 köt.; VIII. Nyelvészet 1 köt., IX. Irodalomtörténet, oklevéltan, érem- s régiségtan, földleírás 1 köt. – Ezekhez járul a „Tiltott könyvek jegyzéke” című 1 kötetes, betürendes címtár 2r-ben, hasonlóan régóta használaton kívül.

Használatban, következőleg folytatás alatt levő címtárak:

A.) *Névcímtárak* (melyekben a könyvcímek a szerzők betürendben beírott nevei szerént követik egymást): 1.) A törzskönyvtárhoz 23 köt. 2r. – 2.) A városi *Frankkönyvtárhoz* 15 tárca (cédula-kötet, minthogy minden egyes cím külön cédulára, 4r. lapra, van írva, melyek körülbelül 900-ával, kötő-szalagos tárcákban beszorítva állanak.¹⁸ – 3.) A *Balogh-féle* könyvtárhoz 48 tárca; ugyanennek többszörös munkáihoz 4 tárca. – 4.) A *kéziratokhoz* 1 tárca.¹⁹ – Összesen: 91 köt. E 91 kötet magában foglalja valamennyi a könyvtárban létező könyvek címeit; kivevén az igen apró s csekélyebb jelentőségű munkácskákat, melyekhez tartoznak az u. n. *egyvelegek* (miscellanea): értekezések (orvosiak, jogiak, történetiek, természettudományiak stb.), iskolai terviratok, osztályozások, egyleti jelentések, röpiratok stb. stb. Megjegyzendő azonban, hogy némely része ezeknek is bir címtárral, és pedig általában az *egyvelegek* s különösen az *orvosi s magyar-akadémiai* értekezések egy-egy, összesen 3 tárcával; úgy, hogy az egész könyvtár eredeti (első példány) címtára 94 kötetre megy. Ez egyveleg darabok összes létszáma az 1874. jan. 18-ki könyvtár-átadás egyik okmánya szerént 20674-re ment, melyek mintegy 500 *tárcát* töltenek meg. Ezek kötésének s címtárba vezetésének ideje is elérkezett.

B) *Szakcímtárak* (mondhatók téka-címtáraknak is, de szorosan sem egyiknek, sem másiknak). Ide tartoznak:

I. A törzskönyvtár I–XXVII. és XXXVII–XXXIX. tékáinak címtárjai. 33 tárca. Ezek egy-egy vagy két kötetével, a következő szakokat foglalják magokban: 1. Hittudomány (I–III. téka; azonfölül a papnöveldeben elhelyezett „fiók könyvtár” G. H. szekrényeihez 2 tárca); 2.

¹⁸ Van régiebb is 1–1 köt. 2r.

¹⁹ Van régiebb is 1–1 köt. 2r.

Történet (IV–X. t.); 3. Magyar dolgok, u. n. hungaricumok (XI. t.); 4. Irodalom s könyvészet (XII. XIII. t.); 5. Szépészet (XIV. t.); 6. Gazdászat, ipar (XV. t.); 7. Természetrész (XVI. XXII. t.); 8. Bölcsészet (XVII. XVIII. t.); 9. Természettan (XIX. t.); 10. Mennyiségtan (XX. XXI. t.); 11. Orvosi tudomány (XXIII. XXIV.) s vegytan (XXV. XXVI. t.); 12. Római jog (XXVII. t.); 13. Földleírás s utazás (XXXVII. XXXVIII. t.); 14. Társadalom (XXXIX. t.).

II. Az *egyvelegek fajcím-tára*, hol t. i. csupán a fajok (szakok), melyek alá az egyes apró művek sorolhatók, vannak följegyezve, de a művecskék magok egyedenként nem, 1 tárcsa. – III. *Képcím-tár*, 1 tárcsa.

Több, habár csak *quasi*-szakcím-tárt (az 1. szám alatt elősorolt tékák mellett létező *egyéb tékák* szakcím-tárait), fájdalom, könyvtárunk nem képes fölmutatni; minek legfőbb oka bizonyára abban rejlik, mert utóbbi időkben, a könyvek és könyvforgalom (használat) az előbbi évtizedekéihez képest legalább is megtízszereződött, a könyvtári személyzet száma pedig – miként látni fogjuk – folyvást a kezdetkori maradván, a hivatali erőknél szakadatlanul a folyó s elodázhatlan szükségletek kielégítésére kellett szorítkozniok. – Mindazáltal nem lesz érdektelen folytatólag még *némely* tékákról följegyezni azok tartalmát. XXVIII–XXX: jog (a rómain s magyaron kívül); XXXI: szintén s államtudomány; XXXII: államtudomány s oklevéltan; XXXIII: régiség; XXXIV–XXXVI: szent atyák, bulláriumok; XLIV: szláv irodalom; XLVII: magyar törvény s magyar tárgyú idegen nyelven írott munkák; L–LII: nyelvészet (szótár, nyelvtan stb.); LIII: középkori írók (latinok); LIV–LVI: ó és francia remek írók (Cicero, Virgil, Homér, Voltaire stb.); LVII: német remek írók; LVIII. LIX: német, spanyol, angol, olasz stb. remek írók s amerikai küldemények; LX–LXIV: egyháziak, szerzetesek; LXIX–LXXII: egyházi írók (kivevén a nagy, 283 kötetes francia encyclopaédiát), némely nagyon régi kiadásuak s rossz, már romlott külsejűek (utóbbi tékában, mely azért a könyvtár legfélreesőbb helyén áll, a karzatra fölvezető lépcsők alatt); LXXII. (nem az előbbi). LXXIII: *magyar* egyházi, vallási *könyvek*; egyikben a régiek, másokban újak; LXXXVI–LXXXIX: világi magyar könyvek; azonfölül a magyar lapok, folyóiratok külön tékákban. (A német lapok a templomhoz simuló, s kertre nyíló emeleti szobát foglalják el). E szerint a magyar nyelven írott munkák mintegy 12 külön tékát töltenek be; és csak az ezen, meg – mikép láttuk – a szláv nyelven írott könyvek állanak külön tékákban; mi – szóhagyomány szerint – *Reguly* Antal, az 50-es években volt könyvtárőr, eszméje s műve. – *Nyomtatásban* megjelent s közhasználatra bocsátott cím-tára a könyvtárnak egyetlen egy van, a *Márki* József könyvtártiszt által magán szorgalommal szerkesztett „*Jogi s államtudományi cím-mutató*” (Budapest, 1865–1869. I. II. 191 és 460 lap). Sajnos, hogy a többi szakok közzétételére, melyek (az e századbeli magyar, német, francia és latin munkákat értve) kéziratban hevernek, az országos pénzerő hiányzik; miként erről szerkesztő, többszöri folyamodás után is, kénytelen volt meggyőződni.

C.) *Külön cím-tárak*. Az eddig tárgyalt cím-tárak egyetemes jelleget tüntetnek föl, vonatkozván azok a könyvtár összes könyvei s műveire, betű- vagy szakrendben. Vannak azonban ezeken kívül a könyvtárnak bizonyos, kisebb vagy nagyobb részeiről készült címjegyzékei is; a *külön cím-tárak*; melyekről megjegyzendő, hogy azok mind csupán betűrendesek s u. n. cédula-, (4r. lap) cím-tárak, megannyi tárcákban.

Ide sorolandók: 1.) A *magyar könyvek* cím-tára. 8 tárcsa (1–4. egyházi, 5–8. világi irodalom). – 2.) A *szláv könyvek* cím-tára. 3 t. E szerint a magyar és szláv munkák valamint külön tékákkal, úgy külön cím-tárakkal is bírnak, természetesen a mellett, hogy az egyetemes betűrendes névcím-tárba, mint minden külön cím-tár, szintén bejegyezték. – 3.) *Különféle nyelvű* (német, latin stb.) könyvek cím-tára. 9 köt. – 4.) Az előbbi birtokosaikról u. n.: *Oláh*-könyvtár, *Domokos*-hagyomány, *Reisinger*- és *Fejér*-szerzemény cím-tára. 1 t. – 5.) A *kolozsvári szerzemény* cím-tára 1 t. – 6.) A *Szilasy*-hagyomány cím-tára 1 t. – 7.) *Nagy Károly* ajándé-

kának címtára 1 t.²⁰ – 8.) Az új könyvek vagy *járvulék* címtára 1850-től kezdve maig 23 t. – 9.) *Zsengék* (inkunábulák) címtára, mely azonban magyarokat nem tartalmaz 1 t. – 10.) A *Zichy* grófnő, *József* nádor, *Alexovics* páli atya, *Tumpacher* József és *Fillinger* Lipót egyetemi hittanárak által hagyott vagy ajándékozott, úgy a csillagdában s állatgyógyintézetben letett könyvek címtára, 1 tárcsa. – 11.) A *ritkább könyvek* címtára, melyet *Pray* György könyvtárőr szerkesztett s adott ki ily cím alatt: „Index librorum rariorum Bibliothecae Universitatis regiae Budensis. I. II. Buda, 1780. 2 köt. Ez a *másik nyomott címtár* könyvtárunknál; de a mely, miként neve mutatja, nem szakcímtár, minő a főnebb bemutatott „Jogi s államtudományi”; sem mint rendes címtár akár a közönség, akár a könyvtárnokok kezén nem forog. – 12.) *Tiltott könyvek* címtára 1. köt. 2r. Betürendes; azonban régóta (?) használaton kívül.

D) *Helycímtár*, minőt épen szükségesnek minden könyvtárőr, köztük *Seizinger*, különben sem tart, a m. kir. egyetemi könyvtárnál csupán egy szakra, a *hittudományira*, vonatkozó létezik; ez is csak azon könyveket foglalja magában, melyek mint az egyetemi könyvtár tulajdona, a t. papnövelde használatára, ugyanott (a papnöveldeben) „fiók könyvtár” cím alatt el vannak helyezve (A–H. LXXV. M–V. szekrények.) E címtár 2r. cédulákból áll, két tábla közé mind négy oldalt szalagokkal bekötözve, s így egy kötetet képezve.

E) *Tartalom-címtárak* (repertoriumok, leltárak, tárgyleltárak): 1.) *Pertz* „*Monumenta historica*” című gyűjteményéhez (az I–XIX. kötetekhez) 2 tárcsa – 2.) A *Hevenesí*-, *Kaprinai* A. és *Pray*-féle kéziratokhoz. 3 köt. 2r. – 3.) A *Kaprinai* (B.C.)-félékhez 2 köt. 4r. (E kéziratok a könyvtár legterjedelmes s talán legbecsesb kézirat-gyűjteményei. A *Kaprinai*-félék három rendbeliek s mindenik rend kötetei külön betűvel jelölvék: A, B és C-vel).

²⁰ A 6. 7. számú könyvek külön tékákkal is bírnak. (L. 14. lap: 1. 2.)

IV. Közönség és tisztviselők.

Azon időrészek, melyekben a könyvtárt használó közönség annak tisztviselőivel hivatalosan most érintkezik, s kezdetben vagy a legközelebbi évtizedben is – érintkezett, meglehetősen különböznek egymástól.

E tárgyban, a könyvtár első megnyitásakor, annak használatára vonatkozólag, a Merkur szerint, 1786-ban latin nyelven következő rendelet bocsátatott, ki: „A királyi egyetemi könyvtár nyitva fog állni mindenki számára november 1-től szeptember 20-ig. Ezen időközben bejárhatni oda mindennap (csupán vásár-, ünnep- s szombati napokat véve ki), és pedig télen reggel 9 órától 12-ig, dél után 2-től 5-ig; nyáron 8-tól 11, dél után 3-tól 6-ig. Husvétkor 2 hétig, a nagyhét előtti szombattól (sabbatho sancto) kezdve, ugyanott az olvasás szünetelni fog, hogy ezen idő alatt a könyvek fele része, a másik ősszel kiporoztassék.” – „Az olvasó-szobákban, jegyzi meg ezután a szerkesztő, melyeket télen fűtenek, minden kívántató kényelmet föltalálhatni az olvasás, kivonatolás, rajzoláshoz stb.; csak papírt kell mindenkinek magával hoznia.”

Ellenben a legközelebbi *évtized alatt* a könyvtár nyitva állt s áll most is okt. 1-től jul. végeig vásár- és ünnepek kivételével mindennap, két hónapi szünidővel (augusztus és szeptember), meg husvétkor másfél hetivel (nagyhét és husvét utáni kedd). Közvetlenül régiebb időkben, az 50-es években, hétfői nap a könyvtár zárva volt; hanem a nagy szünet csak egy hónapra terjedt. Említett időtartam alatt az olvasási idő d. e. mindig (télen nyáron) 9–12 volt; d. u. 2–4, 4–7, 3–5 órák közt változott. *Jelenleg a könyvtárt* látogathatni reggel 10–12, d. u. 3–5 órák közt. Szünetek: vásár- s ünnepek, husvéti másfél hét, s augusztus–szeptember. Az ekkép leszállított napi óraszám a folyamatban levő építkezés által okozott setéség s nedves levegőben leli igazolását s a könyvtári személyzet csekély számában. – Könyveket nemcsak a könyvtár helyiségében olvashatni, hanem házi használatra ki is kölcsönözhetni, rendesen megfelelő pénzbiztosíték mellett (többnyire 5 frtjával egy kötetet). Fölütő munkák nem kölcsönöztenek ki; melyek tehát csak helyben használhatók.

Mily nagy volt legyen a *könyvtári* forgalom a mult század végén, erre adatokkal nem szolgálhatok. Csekélyebb semmi esetre nem lehetett, mint körül-belül másfél évtized előtt, midőn az egyetlen olvasóteremnek alig jutott mindenik szegletébe olvasó: mig jelenleg, ugyanazon teremben, naponként 100 fordul meg; előbb pedig, midőn még 2 szoba állt rendelkezésre, azok száma gyakran 200-ig emelkedett.

Végre álljon itt még néhány szó a *könyvtári személyzetről*.

Mária Teréz 1777-ki mártzius 6-án Bécsben kelt rendeleténél fogva²¹ a m. kir. egyetem és így annak *könyvtára* is Nagyszombatból a budai várpalotába helyeztetvén át, könyvtár-igazgatóvá (1777-ben) *Pray György*, a négy évvel előbb eltörlött jezsuitarend egyik volt tagja s már akkor híres történetíró neveztetett ki, 800 frt évi fizetéssel,²² mely hivatalát előbb Budán, majd 1784-től kezdve Pesten 1790-ig viselte.²³ Pray volt tehát a budapesti m. kir. egyetem *első* könyvtárnoka.

²¹ *Fejér*: Hist. Acad. Scientiar. (Documenta. X. c.)

²² U. a., u. o. 182. lap.

²³ A. m. kir. egyetem II. József császár 1784-ki július 20-án kelt rendeleténél fogva helyeztetett át Pestre a Kúria épületébe s a könyvtár a ferenciek zárdájába, jelen helyiségébe. (*Fejér*: idéz. munk. Docum. XII.)

Megjegyzendő itt, hogy a könyvtárnak kezdetben két vagy épen három igazgatója (prefektusa) volt. Legalább *Fejér* többször idézett munkájában (180. l.) ezeket írja: „Terézi rendszernél fogva 1778-ban a könyvtárnak két tanár állíttatott élére: egyik, *Lakics* Zsigmond, egyházi tanár, 200 firt díjjavitással; másik, *Csapodi* Lajos, 600 firt fizetéssel.” „Többszörös surlódás következtében, írja ugyanaz, az igazgatóság, szerencséjére a könyvtárnak, magára Prayra szállt.”

Utódai az igazgatóságban mai napig voltak: *Gabelhofer* Gyula, kegyesrendi (1790–1794); *Schönwisner* István, egyetemi éremtanár (1795–1818); *Fejér* György, nagyvárad kanonok, író s volt egyetemi tanár (1824–1843); *Toldy* Ferenc, egyetemi tanár, s magyar tudós (1843–1873). A jelenlegi igazgató, *Horvát* Árpád, egyetemi tanár, f. é. január 18-án vette át a hivatalt.

A személyzet *egyéb tagjainak* sorrendjeit nem akarom, s bajos is volna teljesen bemutatni; azt mindazáltal el nem mulaszthatom, hogy három, egymástól elég távol eső s egy századot felölelő kor könyvtári személyzeteit egymás mellé ne állítsam.

1786-ban²⁴ igazgató: *Pray* György; örök: *Schönwisner* István, *Kornides* Dániel; tisztek (Kanzellisten): *Hoxa* János, *Tömör* József; szolga: *Rotznik* Ignácz. Mindössze: 6 ember.

1805-ben²⁵ igazgató: *Schönwisner* István; örök: *Schwartner* Márton, *Stipsics* Alajos; tisztek: *Rossy* Ferenc, *Jäger* József; szolga: *Rotschnik* Ignácz. Mindössze 6 ember.

1874-ben igazgató: *Horvát* Árpád; örök: nincsenek; tisztek: *Márki* József (öri címmel), *Szinnyei* József; díjnok: *Máté* Sándor; szolgálók: *Dobocsányi* Ignácz és *Jaks* Ferenc. Mindössze: 6 ember.

Tehát: most annyi tisztviselő, mint 100 év előtt; míg a kiszolgáló község igényei most tizszer nagyobbak, a hivatali teher tizszer súlyosabb; úgy hogy *Trefort* ur közoktatásügyérnek, midőn az miniszterré kineveztetése után először látogatta meg a könyvtárt, az akkori első őr (most igazgató), *Horvát* Árpád, méltán vezette figyelmét legelőbb is az itt jegyzetileg címzett „Adressbuch” idéztem személyzeti kimutatására s annak a mostani könyvtárnoki létszámmal összehasonlítására, azon tiszteletteljes, de önérzettel párosult kérdést intézvén ő nagyméltóságához: „Gondolja Excellentiád, hogy létezik még hivatal e széles hazában, mely annyi tagból álló személyzettel birna most, mint birt száz évvel ezelőtt?”

²⁴ A Merkur szerint.

²⁵ Ily című könyvecske után: „Adress-Kalender der königl. Freystadt Pesth, auf das Jahr 1805. Herausg. v. Paul *Ráth*. Waitzen.”

V. Könyvtári élet.

1. Beszerzés. A könyvek beszerzése részint (nagyobbrészt) vásárlás, részint köteles vagy önkéntes ajándékozás útján történik. *Vásárlásoknál* az igazgató (*Horvát Árpád*) saját belátása mellett, a közönség, különösen az egyetemi tanár urak kivánalmait is tekintetbe s köszönettel veszi. Különben a könyvszállításokat 4–5 könyvárus vagy külön megrendelésre vagy már egyszer mindenkorra nyert általános megbizásnál fogva teljesíti. A szállítmányok utóbbi neménél mindegyik csomagból a leghasználhatóbb munkák kiszemelése nem csekély ítélőtehetséget s fáradságot vesz igénybe. Megrendelések megrendelési lapok által eszközöltetnek, melyek a megrendelt művek határozott címein s az igazgató s illetők aláírásain kívül azt is mutatják: kinek mikori kivánalmára és kinél, mikor rendeltettek meg a könyvek? – *Köteles ajándékozások* tekintetében a kötelezettek kinyomozása s azok e részben kötelesség-teljesítésének folyton szemmel tartása képezi a könyvtárnok egyik legfőbb s legéberebb gondját; mire kivált a lapok, folyóiratok beszerzésénél van szükség.²⁶

2. Beiktatás. A részint vásárlás, részint köteles vagy önkéntes ajándékozás útján beszerzett könyveket s egyéb műveket (járulékokat) mindenképp az igazgató iktatja be a *beszerzési könyvbe*, következő rovatokkal: folyószám, szerzőmód (az eladó, többnyire könyvárus, ajándékozó neve), szerző és a könyv címe (röviden, hogy az egész egy-egy sornál többet igénybe ne vegyen), kötettség (hányadik kötet, és ha egynél több, hány?), megjelenési hely és év. –

A beiktatott könyvcímeket azután, igazgató és első őr (szükség esetén a legközelebb álló tisztviselő) nagyobb szakaszonként, magokkal a könyvekkel időről-időre összehasonlítják; minek megtörténtét az őr vagy tisztviselő neve kezdetűnek aláírásával igazolja. – Hasonló beiktatás csupán a rendkívül nagy tömegű járulékoknál mellőztetik; mint p. az 1870-ben szerzett Balogh-féle könyvtárral történt, állván ez 40–50 ezer kötetből. Az ilyenek mindjárt *cédulázás* alá kerülnek.

3. Cédulázás. A beszerzési könyvbe iktatott könyvek a beiktatás után, a rendkívül nagy mennyiségű járulékok pedig, miképp mondatott, azonnal céduláztatnak, azaz: címeik külön (4-r. iv) cédulákra iratnak. Fölül, mintegy 3 ujjnyira a papír szélétől, középre jó a *tékaszám*, irlával jegyezve, mely szám a könyv leendő helyét a könyvtárban mutatja. A szám alatt, ujjnyi közzel, s a papír bal szélétől úgy két ujj távolságra kezdve, iratik először a könyv szerzőjének *vezeték- s keresztneve* (ha nem magyar a munka, a kereszt- vagy előnév zárjel közé vétetik); azután jó *két pont* (:); majd maga a *könyvcím* minden lényegest magában foglalva; hová a *könyv részének* vagy *részeinek* (ha ezek vannak) kitétele is tartozik; p. 1. 2., 1–3., stb; I. II, I.–III., stb; I: 1., I: 1. 2. (azaz: I. köt.: 1. füz., I. köt. 1. 2. füz); 2. 3., II. III. (köt.); II: 5. (II. köt. 5. füz. Általában a kötet római, a füzet arab számmal jelöltetik.) stb. A könyvcím után, valamivel alább, bal részen kitétetik a *megjelenési hely, év, a könyv alakja*; p. Budapest, 1874. 8 r. – Ismét alább, szintén bal részen, foglal helyet a *kötés* minőségének kifejezése; például: p. (papir boríték), pt. (papir tábla, kemény tábla papirban), fv. (félvászon, vászonhát), fb. (félbőr, bőrhát), v. (kemény tábla vászonnal behúzza), dk. (diszkötés). A p. csak füzetek címcéduláján állhat, melyek még keménybe nem köthetők; s csupán irlával jegyeztetik föl, hogy a munka más borítékot (kemény táblát) nyervén, azt könnyen ki lehessen mézgzánni. – Végre a cédula

²⁶ Magyarországon megjelenő minden nyomtatvány egy-egy hivatalos (ingyen-) példányának a m. kir. egyetemi könyvtárhoz beküldését az 1848-előtti m. kir. helytartó-tanács többször elrendelte; nevezetesen: 1804. febr. 28. (4333. sz.), 1807. jun. 23. (12.710. sz.), 1812. mártz. 17. (4057. sz.) intézkedések által. (*Utasítás* a m. kir. egyetemi könyvtár számára. 40. §. Kézirat.)

alsó szélétől 3–4 ujjnyira jobb részen, iratik a *kötetszám*; p. 1 köt., 2 köt. stb., 1. füz., 2. füz. stb (2. köt. és 2 köt. stb. közt különbség van, még pedig lényeges; 2. köt = második köt, 2 köt. = két köt).

A munka szerzőjének vezetékneve *aláhuzatik*, hogy feltünőbb legyen; ezért iratik *előre* is. Ha nincs a szerző neve a címlapon kitéve, de tudva van, p. az előbeszéd aláírásából, – úgy az a szokott helyre iratik ugyan a főnebbi módon, de zárjellel bekerítve. Midőn pedig a szerző nevét tudni nem lehet, a könyv címe szokás szerént leiratik s azon szót huzzuk alá, mely a munka *tárgyát* fejezi ki. Az ekkép aláhuzott (vagy nyomott betűk közt: kitünőbb, vastagabb betűkkel adott) szók *rendszók* vagy *rendigék* nevét viselik, minthogy a könyvcímek rendét a címtárakban azok szerént határozzuk meg.²⁷ 1). – A címcédulák (címlapok) betürendben – *alapcímtárul* szolgálhatnak, szakok szerént rendezve pedig *szakcímtárul*. Nálunk, a m. kir. egyetemi könyvtárban, ugyanazok meglehetősen rendezetlen állapotban lévén, mai napig akár mint alap-, akár mint szakcímtárak, nem igen használhatók.

4. Címtározás. Miután a könyvek cédulázása is megtörtént, következik azoknak *címtározása*. E munka abban áll, hogy a könyvek címei a névcímtárba (betürendes címtárba) lehető röviden, csupán a leglényegesebre szorítva, bejegyeztetnek; és pedig először a rendszó, azután a könyvcím s rész; majd a cím (esetleg utolsó) sorának irányában egymás után: megjelenési hely, év, alak, kötet- vagy füzetszám, tékaszám, polcbetü, példányszám (ha több példányban van meg a munka).

5. Jelölés. Ez magában foglalja a számozást és bélyegzést. *Számozásnál* a tékaszám és polcbetü a már címtározott könyv első lapjára (a címlapra) fölül baloldalt jegyeztetik²⁸ s alá gamócskát illesztünk, mindkettőt irlával. A gamócska (√) azt jelenti, hogy a könyvnek már van címcédulája. A *bélyegzés*, kékes zöld folyadékkal, a címlap hátulján eszközöltetik.

6. Kötetés. Jelenleg (mert csak a jelenről beszélek) a beszerzett könyvek, mennyiben bekötve nem volnának, mihelyt a 2–5. pontokban előadott munkálatokon átmentek, azonnal könyvkötőhöz (4–5-höz) küldetnek s csak ha ezektől visszaérkeztek, adatnak át a forgalomnak, vagyis helyzetetnek illető tékáikba s polcaikra. Nagyobb könyvtárnoki bünt képzelni is alig lehetne, mint ha ellenkezőleg a mondottakkal, az ujdonat új könyvek lágy boritékjakban, ugyszólván védtelen állapotban bocsáttatnának a közönség kezeibe s a kötés akkorra halaszthatnák, midőn azok már bepiszkolódtak s széleik elrongyollottak vagy fölbomladozott füzésök ziláltsága miatt többé alig használhatók. Hátha még ezután is egymásra rakva garmadában hónapok vagy éveken át hevernének s csak akkor köttetnének be, midőn azokat már senki sem keresi, mint időközben elavultakat! Hasonló hanyagságot még a szükségelt költség hiányával sem menthetne a könyvtárnok; mert inkább kevesebb könyv, de *bekötve* tisztességesen! – Kötés előtt illető könyvtárnok, az igazgató közreműködésével, meghatározza: mennyi tegyen egy kötetet? – rendben vannak-e a részek? – mi jöjjön a könyv hátára? – minő legyen a kötés? Ugy szintén, visszakerülvén a bekötött könyvek, rövid vizsgálat alá vétetnek s a címcédulákon a kötés, ennek minősége szerént beiratik, illetőleg a már előbb történt beírás (p.) kijavíttatik.²⁹ A kötésekről naplót vezet a könyvtárnok, melybe a könyvek címeit, mielőtt azok a könyvkötőnek adatnának, bejegyezi s melylyel a visszahozott könyveket összehasonlítja.

²⁷ A munka tárgya nem ritkán a cím *alanyesetü főnevével* összevág; azért, szerző neve nem tudatván, sokan az ily alanyesetben levő főnevet szokták rendszónak venni; p. *Historia mundi, clarorum virorum* stb. Magyarok stb. *története*.

²⁸ Téka-számjegyül mind itt, mind a címcédulákon s névcímtárban a m. kir. egyetemi könyvtár római jegyeket használ.

²⁹ Ez eljárás helyett *rövidebb* s ép oly célszerű volna, ha a könyvek *csak* bélyegezve adatnának kötés alá s visszakerültök *után* vezetettének címtárba, kapnának tékaszámot s a mi itt fő, *kötésjegyet*.

7. Kikölcsönzés és kiszolgáltatás. Mindkettő érintkezésbe hozza csaknem az egész személyzetet az olvasó-közönséggel; mi a könyvtári életnek a lehető legnagyobb élénkséget adja; s mindkettő a könyvtár tulajdonképeni céljának közvetlen eszközésében áll: a könyvek tudományos használatra kiadásában a közönségnek. A könyvek s egyéb művek (p. a különben nem igen vagy épen nem használt térkép-, állatkép-, stb. atlaszok) kiadása mind kikölcsönzés, mind kiszolgáltatásnál nyomott okmányok mellett történik, és pedig a kikölcsönzés 4r. alaku *térítvények*, a kiszolgáltatás 16r. nagyságú *kérlapok* mellett. Utóbbiak helyben, amazok házi használatra jogosítják föl az illetőt, miután azok rovatai kitöltettek s mindenikre egy vagy szükség esetén több könyv is kiadatott. Térítvény s kérlapon egyenlően fölíratnak: a használandó könyv *szerzője, címe s része* vagy részei (ha vannak), a *kivevés ideje*, a *kivevő neve, állása, lakhelye*; azon fölül, *térítvéynél*, melynek rovatai a könyv kéznél létekor töltetnek ki, – a könyv *nyomási helye s ideje, alakja* (8 r. stb.), *kötése* (fb, fv stb.), *köteteinek száma; létállapota*, használati *határidő* (mely egyetemi tanárookra nézve törvény szerént 2, másokra nézve 1 hónap). A térítvény mellett, tehát házi használatra kiveendő könyvért nem tanárok részéről pénzbeli biztosíték jár, melynek átvételét könyvtárnok a térítvényen elismeri s neve aláírásával bizonyítja. Mindkét-rendbeli okmányokat, és pedig a térítvényeket az első könyvtártiszt, a kérlapokat a teremőr (jelenleg egyik szolgál) rendbe szedik, hogy midőn a használt könyv visszaadatik vagy hozatik, annak okmányait legott föl lehessen lelteni s a könyvvel összehasonlítani. A mellett a térítvények röviden *kölcsönkönyvbe* jegyeztetnek be, a könyvek szerzőinek (kezdő-névbetűiknek) rende szerént, hogy ha kérdés alá kerül; kinél van e vagy ama könyv használatban? – a felelet kéznél legyen (Maguk a térítvények a *kivevők* nevei szerént rendeztetnek s biztos helyen tartatnak.) Mi a pénzes *térítvényeket* illeti: ezeknek rövid tartalma (*folyószám*, ugyanaz, mely a megfelelő térítvényé; *kivevő, biztosítéki öszlet*: 2. 3. 5. 10 fr. stb.) u. n. ellenőri könyvecskébe is beiratik. A használt könyvek visszakerülvén: a kérlap s térítvény keresztül huzatnak s ekkép érvényen kívül helyeztetnek. A biztosítékpénz visszaadatván, visszavételét a tulajdonos a térítvényen igazolja; mely utóbbi ezután is a könyvtár birtokában marad s legalább egy évig, minden netalán támadható követelés ellen védokmányul, rendbe szedve őriztetik. Kölcsön- s ellenőri könyvből az ugyanazon térítvényre vonatkozó tétel szintén kitörültetik.³⁰

8. Intés. Ha a kikölcsönzött (házi használatra kiadott) könyvet a kivevő a térítvényen kitűzött határidőre vissza nem juttatja a könyvtárba, *intést* kap s az ezt kézbesítő szolgálknak, a térítvény értelme szerént, tartozik a hányszor annyszor 10 krt fizetni. Az intések kiállítása, ámbár nyomott minták segélyével történik, a könyvtári erőknak nem csekély részét veszi igénybe, miután sok eset van rá, hogy egy-egy kivevő 5-ször, 10-szer, sőt olyan is találtatik, ki 15-ször, hagyja magát intetni, siker nélkül; úgy hogy a könyvtárnak, joga érvényesítésére, más ut nem marad, mint a Budapesti vagy egyéb nyilvánossági közlöny és a törvény szigora.

³⁰ A biztosítékpénzek f. é. máj. 18. óta Wertheim-féle szekrényben őriztetnek a könyvtárnál.